

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

7 czerwca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Maciej Kowalski

SSN Krzysztof Wesółowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 7 czerwca 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Szczecinie
z 30 listopada 2021 r., I ACa 382/21,
w sprawie z powództwa M. Z. i A. Z.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

1. oddala skargę kasacyjną;

**2. zasądza od Bank spółki akcyjnej w W. na rzecz A. Z. i M. Z.
po 2700 (dwa tysiące siedemset) złotych kosztów postępowania
kasacyjnego z odsetkami w wysokości odsetek ustawowych za
opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego za czas po
upływie tygodnia od dnia doręczenia niniejszego orzeczenia
zobowiązanemu do dnia zapłaty.**

Maciej Kowalski

Jacek Grela

Krzysztof Wesółowski

[S.J.]

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 7 maja 2021 r. Sąd Okręgowy w Szczecinie zasądził od pozwanego Bank spółki akcyjnej w W. solidarnie na rzecz powodów M. Z. i A.Z.: 47 463,20 zł wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 27 grudnia 2019 r. do dnia zapłaty oraz 45 899,84 CHF wraz z ustawowymi odsetkami za zwłokę od 44 477,76 CHF od 27 grudnia 2019 r. do dnia zapłaty i od 1 421,88 CHF od 23 kwietnia 2020 r. oraz ustalił nieistnienie stosunku prawnego wynikającego z umowy o kredyt na cele mieszkaniowe z 27 marca 2008 r. między poprzednikiem prawnym pozwanego a powodami z uwagi na stwierdzenie nieważności umowy.

Wyrokiem z 30 listopada 2021 r. Sąd Apelacyjny w Szczecinie oddalił apelację pozwanego.

Sąd drugiej instancji ustalił, że 27 października 2008 r. pomiędzy powodami jako kredytobiorcami a Bank S.A. w W. została zawarta umowa kredytu na cele mieszkaniowe, na mocy której bank udzielił kredytobiorcom kredytu w wysokości 250 000,00 CHF na okres 360 miesięcy od 27 października 2008 r. do 4 października 2038 r. Kwota kredytu denominowanego w CHF lub transzy kredytu miała zostać określona według kupna dewiz dla ww. waluty zgodnie z Tabelą kursów obowiązującą w banku w dniu wykorzystania kredytu lub transzy kredytu. Zgodnie z umową o wysokości wykorzystanego kredytu denominowanego (waloryzowanego) wyrażonej w CHF, wysokości odsetek w okresie karencji oraz wysokości rat kapitałowo-odsetkowych w ww. walucie bank miał poinformować kredytobiorców w terminie 7 dni od dnia całkowitego wykorzystania kredytu na zasadach określonych w Ogólnych Warunkach Kredytowania w Zakresie Udzielenia Kredytów i Pożyczek hipotecznych w Banki S.A., które stanowiły integralną część umowy.

W czasie zawierania umowy powodowie nie odróżniali takich pojęć jak kredyt denominowany, kredyt waloryzowany i kredyt indeksowany. Zarówno pośrednik finansowy, jak też pracownicy banku nie tłumaczyli powodom tych pojęć. Byli

wprawdzie informowani, że mogą się zmieniać kursy walut, jednak zapewniono ich, iż ile realnie nie wzrósłby kurs CHF, to i tak kredyt ten będzie dużo bardziej opłacalny. Pozwany zapewniał, że kredyt będzie stabilny. Bank nie dawał powodom możliwości negocjacji w zakresie przeliczania waluty. Powodowie nie rozumieli zapisów umowy dotyczących klauzul waloryzacyjnych, jednak podpisując umowę, działali w zaufaniu do pracowników banku. Nie zgłaszali zastrzeżeń do umowy przy jej podpisywaniu.

10 grudnia 2008 r. strony zawarły aneks nr 1 do umowy, na mocy którego zmieniły liczbę rat kapitałowo-odsetkowych oraz dzień wypłaty kredytu. Z kolei 3 listopada 2011 r. strony zawarły aneks nr 2.

Powodowie początkowo spłacali kredyt w złotych, po zawarciu aneksu nr 2 bank pobierał z konta powodów franki szwajcarskie.

Zarówno poprzednik prawny pozwanego, jak i sam pozwany publikuje w każdym dniu roboczym własne Tabele kursów trzy razy, ale w sytuacjach dużej zmienności kursów na rynku międzybankowym dopuszczano możliwość generowania więcej niż trzech tabel kursowych. Tabela kursów walut jest ustalana dla wszystkich transakcji wymiany walut, nie tylko dla kredytów indeksowanych. Bank nie informował powodów, że publikuje kursy walut kilka razy dziennie. W generowaniu tabel kursowych bank wykorzystywał program informatyczny SPIK, tym samym programem bank posługiwał się w 2007 r.

Pismem z 16 listopada 2019 r. powodowie - działając przez pełnomocnika - skierowali do pozwanego reklamację, w której poinformowali, że na dzień zawarcia umowy kredytowej obowiązujące przepisy prawa nie przewidywały możliwości zawarcia umowy o treści i konstrukcji przewidzianej tą umową, w szczególności w zakresie zastosowania mechanizmu indeksacji w CHF. W odpowiedzi pozwany poinformował, że nie znajduje podstaw do udzielenia żądanych informacji, gdyż są one objęte tajemnicą bankową. Następnie powodowie poinformowali pozwanego, że brak dołączenia do reklamacji upoważnienia przewidzianego w art. 104 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (dalej: „pr.bank.”) nie stał oczywiście na przeszkodzie w rozpoznaniu reklamacji. Mając na względzie treść art. 8 powyższej ustawy poinformowali, że uznają swoją reklamację za rozpatrzoną

z ich wolą. Na wypadek dalszej korespondencji banku przedłożyli stosowne upoważnienie dla pełnomocnika.

Powodowie w okresie od 27 października 2008 r. do 4 maja 2020 r. dokonali wpłaty na rzecz pozwanego w wysokości 47 463,20 zł oraz 46 216,05 CHF tytułem rat kapitałowo-odsetkowych.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że postanowienia łączącej strony umowy, w zakresie w jakim przewidują system ustalania kursu franka szwajcarskiego do operacji przeliczeniowych, w wyniku których określana była wysokość rat kredytu, są klauzulami abuzywnymi w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. oraz w związku z tym nie wiążą powodów jako konsumentów.

Sąd *ad quem* uznał, że pozwany nie powołał dowodów na okoliczność indywidualnego uzgodnienia przedmiotowych klauzul. Ugruntowana jest ocena jako abuzywnych klauzul waloryzacyjnych odwołujących się do kursu waluty przez kredytujący bank bez wskazania w umowie szczegółowych zasad jego ustalania. Z zakwestionowanych przez powodów postanowień wynika, że przeliczanie raty kredytu (z CHF na złote polskie) miało odbywać według tabeli kursowej banku. Redagując w taki sposób postanowienia umowne bank przyznał sobie prawo do jednostronnego regulowania wysokości rat kredytu waloryzowanego kursem CHF przez wyznaczanie w tabelach kursowych kursu sprzedaży franka szwajcarskiego oraz wartości spreadu walutowego. W żadnym z postanowień umowy nie sprecyzowano natomiast sposobu ustalania kursu wymiany walut wskazanego w tabeli kursów banku. W szczególności postanowienia objętej pozwem umowy nie przewidują wymogu, aby wysokość kursu ustalanego przez bank pozostawała w określonej relacji do aktualnego kursu CHF, ukształtowanego przez rynek walutowy lub na przykład kursu średniego publikowanego przez Narodowy Bank Polski. Oznacza to, że bankowi pozostawiona została w istocie dowolność w zakresie wyboru kryteriów ustalania kursu CHF w swoich tabelach kursowych, a przez to kształtowania wysokości zobowiązań klientów, których kredyty waloryzowane są kursem CHF. Czynniki obiektywne, a zatem sprawdzalne z punktu widzenia konsumenta, jak w szczególności wysokość rynkowych kursów wymiany CHF, tylko częściowo wpływają na ostateczny koszt kredytu ponoszony przez konsumenta.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że nie sposób pomijać aspektu niemożności określenia poziomu ryzyka kursowego, jakie wiązało się z przyjętym w umowie mechanizmem ustalania wartości świadczenia kredytobiorcy. Z materiału procesowego nie wynika, by bank przed zawarciem umowy na 30 lat, wykonując obowiązki informacyjne, przedstawił rzetelnie możliwość znacznych wahań kursu waluty przyjętej za podstawę przeliczenia świadczenia.

Sąd drugiej instancji podzielił konkluzję Sądu Okręgowego, zgodnie z którą w analizowanej umowie nie przedstawiono mechanizmu ustalania kursów przez bank, w związku z czym nie było możliwe poczynienie choćby próby antycypowania sposobu ustalenia kursu w przyszłości czy też weryfikacji zgodności z umową sposobu ustalenia kursu, a w konsekwencji ustalenia wartości świadczenia obciążającego kredytobiorcę. Już tylko ta okoliczność powoduje, że nie sposób przyjąć, by postanowienie dotyczące klauzuli spreadowej zostało wyrażone w sposób jednoznaczny. Tym samym, sposób ustalania tego mechanizmu należało uznać za sprzeczny z naturą stosunku obligacyjnego wyrażoną w art. 353¹ k.c. Co więcej wskazać należy, że sam pozwany w zarzutach apelacji poniekąd przyznaje, iż miał pewną dowolność w kształtowaniu kursu.

Zdaniem Sądu odwoławczego samo skonstruowanie mechanizmu ustalania wartości świadczenia jednostronnie przez bank (mechanizm ten niewątpliwie narusza równość kontraktową, dając przedsiębiorcy wpływ na kształtowanie obowiązków umownych konsumenta) jest rażąco sprzeczne z interesem konsumenta, a także narusza dobre obyczaje.

Sąd Apelacyjny wskazał, że wykładnia zgodna z kierunkiem nakreślonym przez TSUE powoduje, iż umowa zawierająca klauzulę abuzywną w kształcie objętym sporem w niniejszej sprawie będzie uznana za nieważną w całości, chyba że konsument (w tym przypadku powodowie) wyraźnie oświadczy (po uświadomieniu skutków każdego z wariantów rozstrzygnięcia), iż wyraża wolę utrzymania umowy w mocy. Oświadczenie zatem ma w swej istocie prawnej walor konwalidujący czynność prawną, a jego brak nakazuje zastosować do umowy kredytu normę art. 58 § 1 k.c. Przesądzające w tym zakresie jest stanowisko kredytobiorcy,

tj. powodów, którzy w toku postępowania rozpoznawczego konsekwentnie domagali się uznania spornej umowy za nieważną.

Sąd drugiej instancji uznał, że skoro zawarta przez strony procesu umowa uznana została za nieważną, to strona powodowa może dochodzić zwrotu wpłaconych na rzecz pozwanego wpłat wynikających z tej umowy. Wbrew woli nienależnie świadczących powodów i przy braku skutecznego zarzutu potrącenia ze strony pozwanego, nie można było dokonać zaliczenia (nienależnego) świadczenia pieniężnego na poczet świadczeń przysługujących pozwanemu w konsekwencji uznania umowy pożyczki za nieważną.

Z kolei podniesienie zarzutu zatrzymania nastąpiło w sposób sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa i *ratio legis* normy prawnej zawartej w art. 496 k.c., przez co nie może być uznane za skuteczne.

Zdaniem Sądu drugiej instancji z pełnomocnictwa udzielonego 28 października 2019 r. przez powodów adwokatowi P. M. i adwokat A. M. nie wynika, aby było to pełnomocnictwo materialnoprawne, które upoważniało pełnomocnika do przyjęcia w imieniu reprezentowanej strony oświadczenia o potrąceniu (bądź zatrzymaniu) ze skutkiem wynikającym z art. 498 i 499 k.c. Zarzut potrącenia (i zatrzymania) zawierający w sobie również oświadczenie o potrąceniu (zatrzymaniu) zawarte były w piśmie procesowym - odpowiedzi na pozew, które doręczono pełnomocnikowi powodów, który był jedynie ich pełnomocnikiem procesowym. Pozwany nie wykazał, ani nawet nie twierdził, aby oświadczenie takie skierowane zostało także do powodów i do nich dotarło. Natomiast na rozprawie apelacyjnej pełnomocnik pozwanego oświadczył, że pozwany neguje roszczenie powodów, dlatego też trudno było w takiej sytuacji składać powodom materialnoprawne oświadczenie o potrąceniu. Pełnomocnik powodów zaprzeczył, aby oświadczenie to przekazał powodom. Z powyższych względów Sąd drugiej instancji podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że nie doszło do skutecznego potrącenia. Analogiczne uwagi dotyczą także materialnoprawnego charakteru oświadczenia o zatrzymaniu i powiązanego z nimi zarzutu zatrzymania zgłoszonego w odpowiedzi na pozew.

Sąd Apelacyjny uznał, że skoro powodowie w piśmie z 26 listopada 2019 r., które wpłynęło do pozwanego w tym samym dniu wzywali go do zwrotu uiszczonych tytułem nieważnej umowy kwot w terminie 30 dni - to z momentem upływu terminu określonego w tym piśmie pozwany pozostawał w opóźnieniu. Natomiast od kwot, których nie wymieniono w żądaniu zapłaty, zasadnie sąd zasądził odsetki od daty złożenia pozwu. Pozwany miał bowiem już od listopada 2019 r. wiedzę co do tego, że powodowie podnosząc abuzywność postanowień umowy kredytowej, wyrażają świadomą wolę doprowadzenia do stwierdzenia jej nieważności.

Powyższe orzeczenie zaskarżył skargą kasacyjną pozwany, zarzucając:

1. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 58 § 1 w zw. z art. 353¹ k.c. przez błędną wykładnię i przyjęcie, że umowa kredytu jest nieważna w całości na skutek przyznania jednej ze stron umowy uprawnienia do kształtowania według swej woli rozmiaru świadczeń drugiej strony kontraktu, co zdaniem Sądu Apelacyjnego pozostaje w sprzeczności z naturą stosunku obligacyjnego, zakładającą równość jego stron;
2. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że przedmiotem oceny abuzywności są postanowienia rozumiane jako jednostki redakcyjne umowy kredytu indeksowanego do franka szwajcarskiego na cele mieszkaniowe, podczas gdy zgodnie z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przedmiotem tej oceny powinny być postanowienia rozumiane jako poszczególne normy wynikające z tych jednostek redakcyjnych;
3. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 k.c. przez jego błędne zastosowanie i uznanie za abuzywne wszystkich norm wynikających z § 2 ust. 3, § 4 ust. 1a oraz § 9 ust. 2 umowy kredytu (Klauzulę Ryzyka Walutowego oraz Klauzulę Kursową), przyjmując, że są sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco naruszają interes konsumenta z tego względu, iż przyznają pozwanemu uprawnienie do jednostronnego i dowolnego ustalania wartości franka szwajcarskiego w złotych polskich, przewidując jednocześnie stosowanie różnych kursów przy wypłacie kredytu oraz jego spłacie;
4. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 k.c. przez jego błędne zastosowanie przez uznanie za abuzywne wszystkich norm wynikających z § 2 ust. 3, § 4 ust. 1a oraz § 9 ust. 2 umowy, podczas gdy Klauzula Ryzyka

Walutowego nie może zostać uznana za abuzywną, gdyż określa ona główny przedmiot świadczenia i została sformułowana w sposób jednoznaczny;

5. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez jego błędne zastosowanie przez uznanie postanowień umowy kredytu za abuzywne, dokonując oceny możliwości dalszego obowiązywania umowy bez Klauzuli Ryzyka Walutowego oraz Klauzuli Kursowej, podczas gdy przedmiotem oceny możliwości dalszego obowiązywania powinna być umowa kredytu bez postanowień abuzywnych, tj. bez Klauzuli Kursowej;

6. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 65 § 1 i 2; art. 56 k.c. w zw. z art 41 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. - Prawo wekslowe, stosowanego na zasadzie *analogii legis*, art. 56 w zw. z art. 358 § 2 oraz art. 56 k.c., z których na zasadzie *analogii iuris* lub *analogii legis* wynika, że w polskim prawie obowiązuje generalna norma, zgodnie z którą wartość waluty obcej określa się według kursu średniego NBP, podczas gdy ani art. 385¹ § 1 i 2 k.c., ani orzecznictwo TSUE nie stoją na przeszkodzie stosowaniu wyżej wskazanych przepisów na etapie oceny możliwości obowiązywania umowy po usunięciu postanowienia abuzywnego, tj. na etapie poprzedzającym etap zastąpienia postanowienia abuzywnego przepisem dyspozytywnym;

7. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 69 ust. 3 pr.bank. w zw. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez jego błędne niezastosowanie w ten sposób, że na etapie oceny możliwości dalszego obowiązywania umowy kredytu po usunięciu normy abuzywnej Sąd Apelacyjny pominął, iż umowa kredytu może być wykonywana na podstawie art. 69 ust. 3 pr.bank.;

8. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że postanowienie abuzywne nie może zostać zastąpione przez sąd krajowy;

9. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 358 § 2 w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez jego niezastosowanie polegające na tym, Sąd Apelacyjny nie zastąpił postanowienia abuzywnego;

10. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 481 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie, skutkujące bezpodstawnym zasądzeniem odsetek ustawowych za zwłokę nie od chwili wyrokowania lub - w przypadku nieprzyjęcia tezy o konstytutywnym

orzeczeniu w sprawie - od momentu, w którym umowa kredytu stała się trwale bezskuteczna, lecz od 27 grudnia 2019 r. do dnia zapłaty;

11. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 496 w zw. z art. 497 k.c. w zw. z art. 69 pr.bank. przez ich błędne zastosowanie i przyjęcie, że umowa kredytu nie jest umową wzajemną, a w konsekwencji nieuwzględnienie zgłoszonego przez stronę pozwaną zarzutu potrącenia oraz zarzutu zatrzymania;

12. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 496 w zw. z art. 497 k.c. przez ich błędne niezastosowanie i nieuwzględnienie w sprawie zgłoszonych przez stronę pozwaną na wypadek unieważnienia/stwierdzenia nieważności umowy kredytu zarzutów potrącenia lub zatrzymania;

13. naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich w związku z art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej przez ich błędne niezastosowanie i niepoinformowanie powoda o dostrzeżonej abuzywności postanowień umownych oraz jej skutkach;

14. naruszenie przepisów postępowania, tj. art. 91 w zw. z 203¹ k.p.c. przez błędne przyjęcie, że pełnomocnik powoda nie był umocowany do odebrania materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu, a w konsekwencji nieuwzględnienie złożonego na wypadek stwierdzenia przez Sąd nieważności umowy kredytu zarzutu potrącenia.

We wnioskach skarżący domagał się uchylenia wyroku w całości i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania; ewentualnie uchylenia wyroku w całości i orzeczenia co do istoty sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się nieuzasadniona.

Problemy zawarte w zarzutach skargi kasacyjnej – poza prawem zatrzymania i potrąceniem – zostały rozwiązane w uchwale składu całej Izby Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, w której wskazano, że w razie uznania, że postanowienie umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć,

że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów.

Jeżeli w wykonaniu umowy kredytu, która nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bank wypłacił kredytobiorcy całość lub część kwoty kredytu, a kredytobiorca dokonywał spłat kredytu, powstają samodzielne roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia na rzecz każdej ze stron.

W razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie.

Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bieg przedawnienia roszczenia banku o zwrot kwot wypłaconych z tytułu kredytu rozpoczyna się co do zasady od dnia następującego po dniu, w którym kredytobiorca zakwestionował względem banku związanie postanowieniami umowy.

Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, nie ma podstawy prawnej do żądania przez którąkolwiek ze stron odsetek lub innego wynagrodzenia z tytułu korzystania z jej środków pieniężnych w okresie od spełnienia nienależnego świadczenia do chwili popadnięcia w opóźnienie co do zwrotu tego świadczenia.

Nadto, zarzuty sformułowane przez skarżącego doczekały się już wcześniejszych licznych wypowiedzi Sądu Najwyższego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W zdecydowanej większości prezentowane stanowiska zyskały powszechny walor. Warto więc ponownie przywołać ukształtowaną wykładnię zawartą chociażby w uzasadnieniach wyroków Sądu Najwyższego z 17 stycznia 2024 r. (II CSKP 1889/22) i z 6 marca 2024 r. (II CSKP 2223/22), w pełni adekwatną do okoliczności niniejszej sprawy.

Otóż wskazano w nich m.in., że z perspektywy art. 385¹ § 1 k.c. konieczna jest rozłączna ocena klauzuli ryzyka walutowego (powiązania zawartej umowy z walutą obcą) i klauzuli spreadu walutowego (a raczej klauzuli kursowej regulującej sposób ustalania kursu wykorzystywanego do przeliczenia złotych na CHF w trakcie

wykonywania umowy), składających się łącznie na zawartą w umowie klauzulę przeliczeniową.

Sąd Najwyższy wyjaśnił już, że klauzula ryzyka walutowego nie może funkcjonować bez klauzuli kursowej określającej przeliczenie zobowiązań stron celem ustalenia wysokości ich świadczenia. Z kolei klauzula spreadowa nie ma racji bytu w umowie, w której nie zastosowano mechanizmu przeliczeniowego i wynikającego z niego narażenia konsumenta na ryzyko kursowe. W konsekwencji klauzule te składające się na przyjęty w umowach kredytowych mechanizm przeliczeniowy są ze sobą ściśle powiązane, a ich rozszczepienie jest zabiegiem sztucznym (zob. wyroki SN: z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22; z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22; z 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22; z 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22; z 28 października 2022 r., II CSKP 902/22; z 28 października 2022 r., II CSKP 910/22; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; z 8 marca 2023 r., II CSKP 1095/22; z 12 kwietnia 2023 r., II CSKP 1531/22; z 18 kwietnia 2023 r., II CSKP 1511/22; z 8 listopada 2023 r., II CSKP 2099/22).

Klauzula przeliczeniowa określa główne świadczenia stron. Wykładnia art. 385¹ § 1 k.c. w kontekście pojęcia „głównych świadczeń stron” w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości. Klauzule przeliczeniowe zastrzeżone w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego do waluty obcej określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. m.in. wyroki SN: z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22).

Na takim stanowisku stoi też Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. np. wyroki: z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, OTP Bank Nyrt. i OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt przeciwko Teréz Ilyés i Emil Kiss, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-118/17, Zsuzsanna Dunai przeciwko ERSTE Bank Hungary

Zrt, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, pkt 44).

Trafnie uznano w judykaturze jako niedozwolone klauzule przeliczeniowe (indeksacyjne) w umowie stron, pozwalające pozwanemu bankowi na swobodne ustalenie kursu walutowego, po jakim następuje przeliczenie uiszczanych przez powoda spłat kredytu. Stanowisko o niedozwolonym charakterze postanowień, w których możliwość ustalania kursu (a zatem również wysokości świadczeń) zależy od arbitralnej decyzji jednej ze stron, jest już ugruntowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. m.in. wyroki: z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 48, i tam powołane orzecznictwo; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 334/22; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22).

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zostało już wyjaśnione, że wymóg, zgodnie z którym warunek umowny musi być wyrażony prostym i zrozumiałym językiem, powinien być rozumiany jako nakazujący nie tylko, by dany warunek był zrozumiały dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (zob. wyrok z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Árpád Kásler i Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt., pkt 75; podobnie wyrok z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 45).

Klauzula przeliczeniowa nie jest jednoznacznie sformułowana, skoro na jej podstawie bank mógł swobodnie (dowolnie) ustalić wysokość oddanej do dyspozycji powoda kwoty kredytu w CHF, a on nie był w stanie z góry oszacować kwoty, którą miał obowiązek świadczyć, a przewalutowania określał jednostronnie bank (zob. m.in. wyroki SN: z 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013, nr A, poz. 4; z 15 lutego 2013 r., I CSK 313/12; z 10 lipca 2014 r., I CSK 531/13, OSNC-ZD 2015, nr D, poz. 53).

Inaczej rzecz ujmując, jednoznaczność postanowienia umownego to w tym kontekście także możliwość ustalenia treści stosunku zobowiązaniowego przez przeciętnego konsumenta. Nie chodzi więc jedynie o jednoznaczność językową, ponieważ postanowienia jednoznaczne w tym sensie mogą nie pozwalać na określenie treści zobowiązań, a w szczególności rozmiaru przyszłego świadczenia konsumenta.

Konsekwencją stwierdzenia, że dane postanowienie umowne ma charakter niedozwolony w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., jest działająca *ex lege* sankcja bezskuteczności niedozwolonego postanowienia, połączona z przewidzianą w art. 385¹ § 2 k.c. zasadą związania stron umową w pozostałym zakresie (zob. m.in. uchwałę SN z 29 czerwca 2007 r., III CZP 62/07, OSNC 2008, nr 7-8, poz. 87, oraz uchwałę składu siedmiu sędziów SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56, a także m.in. wyroki SN: z 30 maja 2014 r., III CSK 204/13; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22).

Zatem uznanie, że postanowienia odnoszące się do przeliczania kwoty kredytu oraz uiszczanych spłat na walutę obcą są niedozwolonymi postanowieniami umownymi oznacza, iż zgodnie z art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c. nie wiążą one powodów. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć z reguły skutek w postaci „przywrócenia” sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku tego warunku (zob. wyrok z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Francisco Gutiérrez Naranjo i Ana María Palacios Martínez przeciwko Cajasur Banco i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA), pkt 61-62).

Wyeliminowanie z łączącej strony umowy kredytu indeksowanego niedozwolonych postanowień umownych określających zasady przeliczania udzielonego kredytu na złote oraz spłat na CHF wymaga oceny, czy umowa w pozostałym zakresie jest możliwa do utrzymania. Dla oceny tej kwestii nie ma

bezpośredniego znaczenia fakt, że wymieniona klauzula określała świadczenie główne stron (zob. wyroki SN: z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22; zob. też wyroki TSUE: z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 37; z 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, pkt 44).

Nie ma możliwości wypełnienia luki w umowie, powstałej na skutek usunięcia z niej klauzuli przeliczeniowej (art. 385¹ § 1 k.c.), przez odwołanie się do mechanizmu ustalania kursu walutowego przewidzianego w art. 358 § 2 k.c., tj. przyjęcia na potrzeby wyliczeń średniego kursu NBP. Jak wynika z jednolitego orzecznictwa Sądu Najwyższego odnoszącego się do postanowień niedozwolonych stosowanych w umowach kredytu denominowanego i indeksowanego, w takim przypadku nie może mieć zastosowania art. 358 § 2 k.c. (zob. wyroki: z 25 maja 2022 r., II CSKP 650/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 48; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 1200/22; z 7 lutego 2023 r., II CSKP 1334/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; z 17 marca 2023 r., II CSKP 924/22; z 5 kwietnia 2023 r., II CSKP 1477/22).

Wskazany przepis w aktualnym brzmieniu wszedł w życie dopiero 24 stycznia 2009 r., w związku z czym nie mógł być miarodajny do określenia treści zobowiązania wynikającego z umowy kredytowej zawartej przed tym dniem. Artykuł 358 § 2 k.c. w nowej redakcji mógłby potencjalnie znajdować zastosowanie wyłącznie do stosunków ciągłych istniejących w chwili jego wejścia w życie. To zaś wymagałoby uznania, że stosunek prawny wynikający z umowy kredytu powstał, co należy jednak ocenić według stanu prawnego istniejącego w chwili zawarcia umowy. Przyjęcie, że umowa była nieważna lub bezskuteczna z powodu niemożności ustalenia wiążącego kursu waluty obcej w chwili jej zawarcia, oznacza, że stosunek prawny nigdy nie powstał, w związku z czym nie ma przedmiotu, do którego dałoby się zastosować wymieniony przepis.

Co więcej, zastosowanie art. 358 § 2 k.c. jest niemożliwe także z innego powodu. Przepis ten nie funkcjonuje jako całkowicie samodzielna jednostka redakcyjna, stąd jego rzeczywiste znaczenie należy odczytywać łącznie z art. 358 § 1 k.c. Zastosowanie art. 358 § 2 k.c. w kontekście § 1 tego przepisu jest więc wprost odniesione wyłącznie do przypadków, w których „przedmiotem zobowiązania” jest określona suma pieniężna wyrażona w walucie obcej. Podstawową założoną sytuacją jest w tym przypadku obowiązek spełnienia świadczenia bezpośrednio w walucie obcej, natomiast art. 358 § 1 k.c. przewiduje dla dłużnika upoważnienie przemienne zezwalające na spełnienie świadczenia także w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie lub czynność prawna sprzeciwiają się takiej możliwości. W przypadku umowy kredytu indeksowanej kursem CHF sytuacja jest inna. Spełnienie przez bank świadczenia w walucie obcej było od samego początku w zasadzie wykluczone, a kwota kredytu mogła zostać wypłacona wyłącznie w złotych (tak, trafnie, wyrok SN z 18 października 2023 r., II CSKP 122/23).

Z kolei w wyroku z 26 marca 2019 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wykluczył, aby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w umowach (C-70/17, Abanca Corporación Bancaria SA przeciwko Albertowi Garcíi Salamance Santosowi i Bankia SA przeciwko Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i Verónice Yulianie Rodríguez Ramírez, pkt 54). Oznacza to, że nieuprawnione jest zastąpienie przez sąd postanowień niedozwolonych innymi, co prowadziłoby w istocie do zmiany treści łączącej strony umowy. Możliwość takiej zmiany umowy przez sąd stoi w sprzeczności z celami prewencyjnymi dyrektywy 93/13, gdyż przedsiębiorcy wiedzieliby, że nawet w razie zastosowania klauzuli niedozwolonej umowa zostanie skorygowana przez sąd w sposób możliwie najpełniej odpowiadający ich woli, a jednocześnie dopuszczalny w świetle przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych (zob. też wyrok TSUE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W., R.W. przeciwko Bank BPH, pkt 68).

Wejście w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw, czyli tzw. ustawy antyspreadowej, którą dodano ustęp 3 do art. 69 pr.bank., w żaden sposób nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień we wcześniej zawartych umowach kredytu i ich

konsekwencji na byt tych umów (zob. w szczególności wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20).

Analizując dopuszczalność dokonywania wykładni umowy na podstawie art. 65 k.c. w celu utrzymania jej w mocy po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 5 i 6 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy, który stwierdził nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy, dokonał wykładni tego warunku w celu złagodzenia jego nieuczciwego charakteru, nawet jeśli taka wykładnia odpowiadałaby wspólnej woli stron (zob. wyrok z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A.). Trybunał przypomniał, że w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w taki sposób, iż niezgodny z tym artykułem jest przepis prawa krajowego dający sądowi krajowemu możliwość uzupełnienia tej umowy przez zmianę treści tego warunku (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH pkt 67, i tam przytoczone orzecznictwo).

Dokonanie wykładni na podstawie art. 65 k.c. sprowadzałoby się w rezultacie do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, ponieważ prowadziłoby do zmiany jej rozumienia np. przez wprowadzenie odesłania do „wartości rynkowej” waluty obcej. Jednak postanowienie uznane przez sąd za nieuczciwe nie powinno na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 być stosowane, a jego treść zmieniana (zob. wyrok TSUE z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A., pkt 70-71). Jedynie w przypadku, gdyby stwierdzenie nieważności nieuczciwego warunku zobowiązywało sąd do unieważnienia umowy w całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w związku z czym unieważnienie to skutkowałoby niejako ukaraniem konsumenta, sąd krajowy mógłby zastąpić ten warunek przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (tak postanowienie TSUE z 4 lutego 2021 r., C-321/20, CDT SA przeciwko MIMR i HRMM, pkt 43, i tam przytoczone orzecznictwo).

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje stanowisko, że w przypadku umowy kredytu indeksowanego kursem CHF, ale także w przypadku umowy kredytu denominowanego, po wyeliminowaniu z niej klauzul przeliczeniowych, nie jest możliwe utrzymanie takiej umowy w mocy. W takiej sytuacji nie jest bowiem możliwe określenie zgodnego z wolą stron rozmiaru wzajemnych świadczeń, a przede wszystkim wysokości zobowiązania konsumenta względem banku. Postanowienia określające główne świadczenia stron podlegają bowiem kontroli z punktu widzenia abuzywności tylko wówczas, gdy są niejednoznaczne (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.). W przeciwnym razie zasady ochrony konsumenta muszą ustąpić jednoznacznej woli stron. Jeżeli jednak postanowienia te są niejednoznaczne, to w efekcie nie ma zgodnych oświadczeń woli obu stron co do związania się umową o określonej treści. Nie istnieje więc konsens w zakresie głównych świadczeń, który z perspektywy art. 385¹ § 1 k.c. podlegałby ochronie. Stąd też wynika skutek w postaci braku związania umową w pozostałym zakresie (a nie tylko co do niedozwolonego postanowienia), skoro nie są uzgodnione główne świadczenia stron, a więc elementy konstrukcyjne umowy, przesądzające o charakterze (istocie) danego stosunku prawnego (zob. wyrok SN z 13 października 2022 r., II CSKP 864/22, OSNC 2023, nr 5, poz. 50, i tam powołane orzecznictwo).

W rezultacie wyeliminowanie abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie prowadzi do utrzymania w mocy umowy kredytu indeksowanego kursem CHF jako kredytu złotowego oprocentowanego według stawki LIBOR (zob. wyroki SN: z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22; z 26 kwietnia 2022 r., II CSKP 550/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 694/22; z 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 875/22; z 30 maja 2023 r., II CSKP 1536/22; z 22 czerwca 2023 r., II CSKP 1484/22; por. jednak odmiennie wyroki SN: z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22; z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22; z 18 sierpnia 2022 r., II CSKP 387/22; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22; z 23 listopada 2022 r., II CSKP 923/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 272/22).

Natomiast z zakresu zarzutu zatrzymania należy wskazać, że zgodnie z aktualnym stanowiskiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie

wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w kontekście stwierdzenia nieważności zawartej przez instytucję bankową z konsumentem umowy kredytu hipotecznego z uwagi na nieuczciwy charakter niektórych warunków tej umowy powołanie się przez tę instytucję na prawo zatrzymania prowadzi do uzależnienia przysługującej konsumentowi możliwości uzyskania przez niego zapłaty kwot, które zasądzono od wspomnianej instytucji ze względu na skutki restytucyjne wynikające ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru tych warunków, od równoczesnego zaofiarowania przez rzeczonoego konsumenta zwrotu albo zabezpieczenia zwrotu całości świadczenia otrzymanego od tej samej instytucji przez konsumenta na podstawie wspomnianej umowy, niezależnie od spłat dokonanych już w wykonaniu tej umowy (zob. postanowienie z 8 maja 2024 r., C-424/22).

Odnoście problematyki związanej z szeroko rozumianym zarzutem potrącenia połączonym z zagadnieniem zakresu pełnomocnictwa procesowego należy wskazać, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, iż przewidziany w art. 91 k.p.c. zakres umocowania pełnomocnika procesowego nie uprawnia go do złożenia materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu. Jednak założenie celowego działania mocodawcy w kierunku wygrania procesu pozwala uznać, że zakresem umocowania strona objęła także złożenie w jej imieniu określonego oświadczenia woli, jeżeli jest to niezbędne dla obrony jej praw w procesie (zob. wyrok z 4 lutego 2004 r., I CK 181/03).

W rozpoznawanej sprawie jednakże wystąpiło inne zagadnienie, a mianowicie czy złożone oświadczenie przez pełnomocnika procesowego pozwanego o potrąceniu mogło być przyjęte przez pełnomocnika powoda, a zatem czy dotarło do adresata (art. 61 § 1 k.c.).

W przypadku przyjmowania przez pełnomocnika procesowego strony w imieniu mocodawcy oświadczeń kształtujących jego sytuację materialnoprawną, nie sposób rozszerzać zakresu pełnomocnictwa przez wykładnię celowościową, skoro z procesowego punktu widzenia byłoby to niekorzystne dla strony rozszerzenie zakresu umocowania wywołujące skutek w postaci dojścia do adresata materialnoprawnego oświadczenia o potrąceniu. Nie można zatem aprobować tezy jakoby taki zakres pełnomocnictwa był efektem celowego działania mocodawcy

nakierowanego na wygranie procesu (por. wyroki SN: z 12 października 2007 r., V CSK 171/07 i z 10 sierpnia 2010 r., I PK 56/10, OSNP 2011, nr 23-24, poz. 295).

Skoro oświadczenie o potrąceniu może wyrzeć skutek dopiero z chwilą dojścia do adresata (art. 61 k.c.), to zawarte w odpowiedzi na pozew oświadczenie o potrąceniu doręczone jedynie nieumocowanemu do jego przyjęcia pełnomocnikowi powoda nie może być ocenione jako skuteczne (zob. wyroki SN: z 12 października 2007 r., V CSK 171/07 i z 7 marca 2013 r., II CSK 476/12).

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., oddalił skargę kasacyjną oraz na podstawie art. 108 § 1, art. 98 i art. 99 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. rozstrzygnął o kosztach postępowania kasacyjnego.

[SOP]

[a!]